

ПОЛЬСЬКИЙ ІСТОРИК ОМЕЛЯН ВІШКА: ДІЯЛЬНІСТЬ ЩОДО ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Стаття присвячена відомому польському вченому українського походження, історику, географу, публіцисту, перекладачу, громадському діячу Омеляну Володимировичу Вішці. Людині, яка велику частину життя присвятила поверненню із забуття маловідомих прізвищ учасників національно-визвольних змагань ХХ століття в Україні, вшануванню їх пам'яті, висвітленню об'єктивної картини подій минулого. Автор висвітлює життєвий шлях, становлення і розвиток наукової кар'єри вченого.

Ключові слова: Омелян Вішка, історик, Польща, історія України, українсько-польські відносини.

Історія багата на події, явища, імена. Однак більшість із них стають відомими лише з плином часу. Стаття присвячена відомому польському вченому українського походження, історику, географу, публіцисту, перекладачу, громадському діячу Омеляну Володимировичу Вішці. Людині, яка велику частину життя присвятила поверненню із забуття маловідомих прізвищ учасників національно-визвольних змагань ХХ століття, вшануванню їх пам'яті, висвітленню об'єктивної картини подій минулого.

Народився пан Омелян 1 грудня 1940 р. в селі Журавці Рава-Руського повіту, Львівської обл. (тепер Польща) у селянській родині Параскевії й Володимира Вішків. Перед початком війни, у 1941 році, батька Омеляна було мобілізовано до лав Червоної армії. У 1945 році Володимир Вішка загинув в Угорщині. У 1947 р. внаслідок акції «Вісла» разом із родиною – матір'ю, братом і сестрою – Омелян був виселений до Венгожівського повіту Ольштинського воєводства. Науку пізнав із другого класу в 1949 році, коли була відкрита школа. Заради навчання хлопець долав близько 12 кілометрів щодня.

По закінченню у 1955 р. початкової школи, вступив до загальноосвітнього ліцею,

який закінчив у 1960 р. До речі, у 1958 році був виключений на 1 рік із навчального закладу з приводу суперечки з керівництвом щодо введення української мови до навчальних програм ліцею. По закінченню навчального закладу, в 1962 році, вступив до Вчительської семінарії в Торуні. У 1968 році заочно завершив навчання у Вищій педагогічній школі в Гданську та отримав ступінь магістра географії. У 1974-1976 рр. навчався в Інституті організації та управління освітніми закладами у Каліші. У той же час здобув ліцензію туристичного перекладача й екскурсовода закордонних виїздів. У 1962-1998 рр. працював учителем та директором початкових і середніх шкіл. За досягнення на організаційній та педагогічній ниві, пов'язані з будовою нової школи, розвитком шкільного спорту й туризму, нагороджений Золотим хрестом заслуги та іншими медалями й почесними грамотами.

На початку дев'яностих років виступив з ініціативою, а потім був співорганізатором акції відбудови військового цвинтаря воїнів Армії Української Народної Республіки, загиблих в 1920-1921 роках під час інтернування в Александрові Куявському, неподалік Торуня та традиції вшанування їх пам'яті.

Урочисте відкриття цвинтаря, званого Козацькою Могилою, відбулося в 1993 р. за участю представників найвищих властей Польщі і України.

Пошук інформації на вищезгадану тему відновив давню зацікавленість Омеляна Володимировича історією. Освітянин зосередився на проблематиці військовополонених й інтернованих, особливо їх преси. Зібрані дані послужили до підготовки проекту відбудови цвинтаря, а також обумовили низку науково-популярних публікацій, що були видані в Польщі й Україні та ознайомили з цією проблематикою широкі кола громадськості двох держав. Перші тексти на дану тему з'явилися в 1991 р., а в 1993 р. із нагоди відкриття оновленого цвинтаря – перша брошура [1]. З тих пір пан Омелян присвячував багато часу підготовці текстів, що популяризують історичні знання, особливості польсько-українських взаємин першої половини ХХ століття [2].

Дослідження в цій галузі стали розвиватися завдяки співробітництву з доктором Збігневом Карпусом – передвісником досліджень, що стосуються військовополонених і інтернованих, який виступив із пропозицією підняття через Омеляна Володимировича систематичних наукових досліджень, написання кандидатської дисертації тощо. Предметом уваги історик вибрав українську еміграційну пресу, що є важливим науковим історичним джерелом. Другою сприяючою обставиною наукових починань педагога було відкриття в 1993 р. при Науковій Бібліотеці ім. В. Стефаніка у Львові Науково-дослідного Центру з вивчення преси. Завдяки співробітництву з цим представництвом дослідник міг послуговуватися теоретичними розробками, що стосуються преси, також щорічно демонструвати результати своїх досліджень на організовуваних Центром конференціях. У 2003 р. львівський Центр видав Омеляну Володимировичу диплом за багатолітнє співробітництво та в меморіальній книзі було вміщено бібліографічну замітку з перерахунком його наукового доробку.

Щодо продовження науково-педагогічної діяльності, то з середини 1990-х років почалася співпраця з Інститутом історії та архівістики, а згодом пан Омелян став співробітником Інституту міжнародних відносин Університету М. Коперника в Торуні (Польща). Тут же, у 2000 р., захистив кандидатську дисертацію на тему: «Преса української еміграції у Польщі 1920-1939», що була підготовлена під керівництвом З. Карпуса. У 2001 р. робота «*Prasa emigracji ukraińskiej w Polsce 1920-1939*» видана в Торуні [3], а у 2002 р. її українська версія у Львові [4]. У 2004 р. на основі праці «*Emigracja ukraińska w Polsce 1920-1939*» (Торунь, 2004) [5] дослідник отримав звання доктора наук (doktor habilitowany) й надгороду квартальника «Przegląd Wschodni».

Омелян Володимирович читав лекції з історії України, політичних систем України, суспільної та політичної географії, а також з історії Східної Європи, проводив семінари, був науковим консультантом молодих докторантів, організовував Українські дні в університеті, які наближували студентів до історії та сучасних проблем України. З 2008 р. – працював на Факультеті політології і міжнародних відносин того ж університету. Він є дослідником доби визвольних змагань українського народу 1917-1921 рр., побуту полонених та інтернованих у таборах в Польщі, зокрема табірної преси, а також долі української політичної еміграції у цій країні [6].

У своїй статті «Українська політична еміграція у Польщі (1920-1939)» автор описав важку долю українців на шляху боротьби за незалежність власної держави. За свідченнями О. Вішки, після програшу української сторони в українсько-російському протистоянні початку ХХ ст., багато тисяч українців знайшли притулок на території свого союзника – Польщі. «В середині листопада 1920 р. на захід подалися члени уряду УНР, урядові службовці і голова держави Симон Петлюра, багато тисяч цивільної людності – всього близько 7 тис. осіб. Державні структури було розташовано здебільшого в Тарнові. Тиж-

день пізніше Збруч пересікло військо та було на території Польщі інтерноване в таборах у Ланцуті, Вадовицях, Каліші, Александрові Куявському, Ченстохові і Піотркові Трибунальському. За даними українського командування наприкінці листопада 1920 року в Польщі опинилося близько 27 тис. вояків».

Омелян Володимирович звернув увагу на те, що українська еміграція була диференційована – вона різнилася за матеріальним та інтелектуальним станом, щодо поглядів на громадські справи і навіть політичні. Однак, як стверджує історик, ця розмаїтість серед емігрантів не виходила за межі однієї спільної ідеї – ідеї української державності, одного спільного прагнення – відновлення суверенної держави [7, с. 49].

На думку історика, на короткий час найважливішим осередком української політичної еміграції в Польщі був Тарнів. У 1921 р. тут були створені численні організації, школи, видавництва, військово-історичний музей-архів, виходила українська преса. Тут було засновано Український Народний Університет (остаточно його локалізовано в Ланцуті) та приватну українську гімназію. Деякий час у Тарнові працював уряд УНР та покликаний на початку 1921 р. пара парламент – Рада Республіки [7, с. 50]. Однак, значення Тарнова впало разом з покликанням у Варшаві Українського Центрального Комітету (згодом – Товариство «Український Центральний Комітет у Польщі», що об'єднував переважну більшість українських політичних вихідців, що проживали в міжвоєнний період в Польщі).

Важливим напрямком діяльності УЦК була і протидія пропаганді іншого політичного противника українства – російської еміграції, чільні представники якої не визнавали українців окремим народом та заперечували їх право на державну незалежність. Для координування заходів такого роду українська наддніпрянська еміграція наприкінці 20-х рр. створила Головну Еміграційну Раду. Крім того у Польщі було засновано Клуб «Прометей», який об'єдну-

вав вихідців з поневолених Росією країв [7, с. 55].

Вчений переконує, що після переїзду С. Петлюри з Тарнова до Варшави, столиця Польщі в кінці 1921 року стала виконувати роль українського еміграційного державного центру, а згодом також і культурно-освітнього [7, с. 50]. Смерть С. Петлюри ще більше згуртувала українців навколо ідеї української державної незалежності. Як стверджує О. Вішка – «мертвий Петлюра з того часу уявляв собою набагато більшу небезпеку для більшовицького режиму аніж живий – для української еміграції він став мучеником, символом боротьби за незалежність Батьківщини [7, с. 53].

Присутність у Варшаві у міжвоєнний період українських емігрантських державних структур, хоча скорочених та діючих неявно, зокрема присутність Ради та Головної управи Українського Центрального Комітету, присутність багатьох науковців, артистів, журналістів, генералітету, партійних і суспільних діячів, студентів та створених ними організацій і товариств – все це справило те, що столиця Польщі була у той час безперечно наймогутнішим центром суспільно-культурного та наукового життя української політичної еміграції.

Науковець приходиться до висновку, що значення петлюрівського політичного табору для України є незаперечним – він спричинився до створення суверенної Української Народної Республіки та вживав всіх заходів для утвердження її незалежності. Активна політична діяльність петлюрівців в еміграції дозволила зберегти безперервність української державної влади, аби у відповідний час передати символічні клейноди владі відродженої незалежної України. Українська еміграція створила певні вартості й для Польщі, бо її представники разом з поляками розбудували, в міру своїх сил і здібностей, відроджену незалежну Польщу [7, с. 55].

Свої наукові висновки на тему України Омелян Вішка виклав у численних наукових працях. Він є автором опрацювань «Козацька могила на Куявах» (1993) [8], «Останній

шлях УГА» (співавтор; 1999) [9], «Тухоля. Полонені старшини Української Галицької Армії 1920-1922» (співавтор; 2003) [10]. У 2007 р. Омелян Володимирович видав підручник «Systemy polityczne Ukrainy» [11]. У 2010 р. вийшла книга «Brześć Litewski» та у співавторстві «Ukraińcy w Warszawie» [12]. У 2012 р. побачила світ монографія «Szósta Strzelecka. Szósta Siczowa Dywizja Strzelecka. Formowanie, szlak bojowy i nternowanie 1920-1924» [13]. У цілому вчений є автором понад півтори сотні наукових та науково-популярних статей на історичну тематику, а також рецензій, звітів, біограм, опублікованих в журналах і неперіодичних видавництвах Польщі, України, Росії, Литви, Франції та Великобританії [14].

О. Вішка – співорганізатор та учасник багатьох наукових конференцій і конгресів у Польщі (в т. ч. у Торуні, Варшаві, Вроцлаві, Любліні, Гданську, Зеленій Горі) і Україні (у Львові, Харкові, Одесі, Луцьку, Чернівцях, Києві, Чернігові) [15]. Історик є автором перекладів україно- та російськомовних статей і монографій науковців з України,

Росії та Литви [16]. Він – співредактор кількох наукових збірників, а також співзасновник і співредактор київсько-торунського журналу «Над Дніпром і Віслою» («Nad Wisłą i Dnieprem»).

Отже, Омелян Володимирович Вішка – не лише знаний польський вчений, який зробив неоціненний внесок у дослідження історії України, українсько-польських відносин, розвитку польської й української науки, становлення наукових зв'язків між українськими і польськими вченими, повернувши із забуття величезну кількість документальних фактів. Це людина, що велику частину свого життя присвятила розв'язанню довготривалого українсько-польського конфлікту, сприяла розвитку українсько-польських відносин у майбутньому.

24 листопада 2014 року у віці 73 роки життя Омеляна Вішки обірвалося. Це страшна втрата не лише для родини. Наукова польська і українська спільнота залишилась без талановитого вченого, свідомого історика, патріота, відкритої і щирої людини.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Вішка О. Козацька могила на Куявах / О. Вішка. – Львів, 1993. – 12 с.
2. Вішка О. Українська студентська громада у Кракові (1924-1939) / О. Вішка // Між сусідами. – Краків. – 2000-2001. – С. 241-250; Wiszka E. Ukraińska prasa emigracyjna w Polsce w latach 1920-1939 (ogólna charakterystyka) / E. Wiszka // W kręgu prasy. Przeszłość – teraźniejszość – przyszłość. – t. II. – Toruń 2001. – S. 67-102; Вішка О. Українська студентська громада у Варшаві (1921-1939) / О.Вішка // Warszawskie Zeszyty Ukrainoznawcze, pod red. S. Kozaka. – Z. 13-14. – Warszawa. – 2002. – С. 171-186; Wiszka E. Status prawny ukraińskiej emigracji politycznej w Polsce (1920-1939) / E. Wiszka // Над Віслою і Дніпром. – Київ, 2004-2005. – № 2-3. – С. 233-254; Вішка О. Українські студентські організації у міжвоєнній Польщі (1921-1939) / О.Вішка // П'ятий конгрес українців. Історія. – Ч. 3. – Чернівці. – 2005. – С. 179-187; Wiszka E. Kozacka Mogiła – Ukraiński Cmentarz Wojskowy w Aleksandrowie Kujawskim / E. Wiszka // Mniejszości Narodowe w Europie Środkowo-Wschodniej po upadku komunizmu. – Zielona Góra. – 2006. – S. 157-174; Wiszka E. Ukraiński Komitet Centralny. Reprezentacja polityczna emigracji ukraińskiej w Polsce (1921-1939) / E. Wiszka // Шостий Міжнародний Конгрес Українців, Історія. Політологія. – Київ-Донецьк – 2005, Київ – 2007. – Кн. 3. – Ч. 2. – С. 64-88; Wiszka E. Stanica Ukraińska w Kaliszu (1924-1939) / E. Wiszka // Polska. Ukraina / Osadczuk, pod red. B. Berdychowskiej i Oli Hnatiuk. – Lublin, 2007; Від Руської Країни, через Підкарпатську Русь до Карпатської України (1918-1939) // Український Альманах. – 2008. – С. 160-169; Вішка О. Переселение украинцев в Западную Сибирь во второй половине XIX–XX в. / О.Вішка // Сибирская деревня: история, современное состояние, перспективы развития. – Омск. – 2008. – Ч. I. – С. 24-33; Wiszka E. Biblioteki i wydawnictwa emigracji ukraińskiej w Polsce 1920-1939 / E. Wiszka // Warszawskie Zeszyty Ukrainoznawcze. – Warszawa. – 2008. – № 25-26. – С. 23-37; Вішка О. Українська еміграція на Холмщині та Підляшші у 1920–1939 роках О.Вішка // Українці Холмщини і Підляшшя: Історична доля, духовна і матеріальна культура впродовж віків. – Луцьк. – 2008. – С. 87-118; Wiszka E. Czarnomorce / E. Wiszka // Stosunki polsko-ukraińskie. Historia i pamięć / pod red. J. Marszałek-Kawy i Z. Karpusa. – Toruń. – 2008. – S. 152-166.

3. Wiszka E. Prasa emigracji ukraińskiej w Polsce 1920-1939 / E. Wiszka. – Toruń, 2001. – 324+38 s.
4. Вішка О. Преса української еміграції у Польщі 1920-1939 / О.Вішка. – Львів, 2002. – 480 с.
5. Wiszka E. Emigracja ukraińska w Polsce 1920–1939 / E. Wiszka. – Toruń, 2004. – 750 s.
6. Вішка О. Преса української еміграції у Польщі (1920-1939 pp.) / О.Вішка. // Українська періодика: історія і сучасність. – Львів. – 2002. – С. 132-138; Kawaleria w ukraińskich siłach zbrojnych 1917-1921 // Piotrków Trybunalski. – 1999.
7. Вішка О. Українська політична еміграція у Польщі (1920-1939) / О.Вішка // Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Історичні науки. – Вип. 11. – Острог: РВВ Національного університету «Острозька академія», 2008. – С.47-57.
8. Wiszka E. Kozacka mogiła na Kujawach / E. Wiszka // Gazeta Aleksandrowska. – 1995. – № 11-12; 1996. – № 1.
9. Вішка О. Останній шлях УГА / О.Вішка. – Київ-Торунь. – 1999. – 48 с. (у співавторстві)
10. Вішка О. Тухоля. Полонені старшини Української Галицької Армії (1920-1922) / О. Вішка. – Київ-Торунь. – 2003. – 52 с. (współautor)
11. Wiszka E. Systemy polityczne Ukrainy / E. Wiszka. – Toruń. – 2007.
12. Wiszka E. Brześć Litewski. Obozy jeńców i internowanych 1919-1921 / E. Wiszka. – Toruń. – 2010
13. Wiszka E. Szósta Strzelecka. Formowanie, szlak bojowy i internowanie 6 Siczowej Dywizji Strzeleckiej (1920-1924) / E. Wiszka. – Toruń. – 2012.
14. Вішка О. Навколо одної відозви / О.Вішка // Інформаційний бюлетень. – Париж, 1999. – № 62. – С. 19-22; Вішка О. Нестор Махно у Польщі / О.Вішка // Український альманах. – 1997. – с. 380-383; Wiszka E. Skąd tryzuby na Kujawach / E. Wiszka // Zdrój Ciechociński. – 1991. – № 11-12; 1992. – № 1, 7-8; Вішка О. Вшануймо пам'ять борців за волю України / О.Вішка // Наше слово. – 1993. – № 231; Вішка О. Табір полонених вояків УГА в Тухолі / О.Вішка // Сурмач. – Лондон. – 1996. – S. 34-36; Wiszka E. Droga na kraj świata / E. Wiszka // Tydzień Węgorzewski. – 2011. – № 20-21, 26, 29-32, 34.
15. Участь у щорічних конференціях на тему преси у Науково-дослідницькому центрі журналістики у Львові (1994-2004); праці III Міжнародного конгресу українців у Харкові (1996); IV Міжнародного конгресу українців в Одесі (1999); Міжнародній конференції «10 років незалежній Україні: минула й сучасна державотворчість» у Бердянську (травень, 2001); III Міжнародній конференції «Перемишль і Перемиська Земля протягом віків. Інституції» (Przemysł i Ziemia Przemyska a przestrzeni dziejów). Львів (Перемишль, 11-13 квітня 2002); V Міжнародного конгресу українців у Чернівцях (26-29 серпня 2002); Міжнародній науковій конференції «Od irredenty do współpracy. Stosunki polsko-ukraińskie w XX w.» (Вроцлав, 17-19 жовтня 2002); Міжнародній конференції «Galicja – Ziemia Wielu Kultur i Narodów» (варшава, 7-9 листопада 2002); VI Міжнародного конгресу українців у Донецьку (29 червня – 1 липня 2005); III міжнародному конгресі у Клайпеді: «History and Culture of Baltic Region» (8-10 червня, 2006); Міжнародній конференції «Над Дніпром, Віслою і Рейном. Німеччина, Польща і Україна в системі міжнародних та міжнаціональних відносин Центральної і Східної Європи (XV-XX ст.)» в Києві (21-23 вересня 2006); Міжнародному конгресі «Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті» (Львів, 18-20 червня 2008); III Міжнародній конференції «Українська діаспора: проблеми дослідження» (Остріг, 9-10 вересня 2008); Науковій конференції у Львові «Західно-Українська Народна Республіка» (30 жовтня – 1 листопада 2008); Науковій конференції «Polska – Ukraina. Dziedzictwo i współczesność» (Слупськ, 8-10 жовтня 2009); Науковій конференції з історії в Івано-Франківську (22-25 жовтня 2009); Науковій конференції «Stosunki ukraińsko-polskie dzisiaj: «reset» czy kontynuacja?» в Яремчі (24-26 жовтня 2010) тощо.
16. Makarczuk S., Ewakuacja Polaków ze Lwowa w latach 1944-1946 (з української мови на польську) // Klio. – 2001. – № 1. – S. 110-122; Tereszczenko J., Konserwatyzm galicyjski w kontekście stosunków ukraińsko-polskich w Austro-Węgrzech (druga połowa XIX – początek XX w.) (з української мови на польську); Karpus Z., Jeńcy i internowani rosyjscy i ukraińscy na terenie Polski w latach 1918-1924 (з польської мови на російську). – Toruń: Wyd. «Marszałek», 2001. – 239+XXII ss.

О. С. Морозова,

*Институт украинской археографии и источниковедения
им. М. С. Грушевского НАН Украины, г. Киев, Украина*

**ПОЛЬСКИЙ ИСТОРИК ОМЕЛЯН ВИШКА:
ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ПО ИССЛЕДОВАНИЮ ИСТОРИИ УКРАИНЫ**

Статья посвящена известному ученому украинского происхождения, историку, географу, публицисту, переводчику, общественному деятелю Омеляну Владимировичу Вишке. Человеку, который значительную часть

жизни посвятил возврату к жизни малоизвестных фамилий участников национально-освободительной борьбы XX века в Украине, увековечивания их памяти, освещения объективной картины событий прошлого. Автор прослеживает жизненный путь, становление и развитие научной карьеры ученого.

Ключевые слова: Омелян Вишка, историк, Польша, история Украины, украинско-польские отношения

O. Morozova,

*M. S. Hrushevsky Institute of Ukrainian Archaeography and Source Studies,
The National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine*

**POLISH HISTORIAN EMILIAN VISHKA:
RESEARCH ACTIVITY TOWARDS HISTORY OF UKRAINE**

The article is devoted to the known Polish scientist of the Ukrainian origin, historian, geographer, publicist, translator, publicman Emilian Vishka. A man who has dedicated most of his life to return from oblivion lesser-known names of the national liberation movements of the XX-th century in Ukraine, honoring their memory, objective picture of the coverage of past events. The author lights up a vital way, becoming and development of scientific career of the scientist.

The special attention is paid to the activity of the historian towards researching the problems of the Ukrainian prisoners of war and internee in Poland. The scientist says that the presence in Warsaw during the interwar period Ukrainian emigrant government agencies, large numbers of scientists, artists, journalists, generals, party and public figures, students created their organizations and communities – made the capital of Poland the most powerful center of social, cultural and scientific life of the Ukrainian political emigration.

Much attention the scientist is devoted to the description of plight Ukrainian in the fight for the independence of their own country. Vishka gives argues that the existence of activism and political exile camp under the guidance Petliura allowed to maintain continuity Ukrainian government, contributed to the revival of independent Ukraine. According to the historian, Ukrainian emigration has created a certain value and for Poland, as its representatives together with the Poles was building, as their forces and abilities, the independent Poland.

Keywords: *Emilian Vishka, historian, Poland, history of Ukraine, Ukrainian-Polish attitudes.*

Рецензенти: *Тригуб П. М., д-р іст. наук, проф.;*
Котляр Ю. В., д-р іст. наук, проф.